

Станіслав Шевчук

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Голова Конституційного Суду України
(м. Київ, Україна)
inbox@ccu.gov.ua

УДК 340.12+342.7

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ У СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

АНОТАЦІЯ. Людська гідність посідає визначальну роль у системі конституційних цінностей. Будучи ядром кожного конституційного права, формує та транслює уявлення про людину як унікальну самовизначену істоту, яка не перебуває під владою держави, формує повагу до внутрішнього світу людини, її місце у суспільстві та взаємовідносини з державою. Зі свого боку право на повагу до людської гідності кореспондує з визнанням людини найвищою соціальною цінністю, що унеможлиблює тлумачення людини інструментально, лише як об'єкт державної волі.

Метою статті є аналіз людської гідності в системі конституційних цінностей через призму історичних детермінант та сучасних політико-правових реалій.

За підсумками проведеного аналізу виділено основні аспекти, які дають змогу тлумачити людську гідність як інтегративну категорію, яка визначає, наскільки повсякденне існування людини в конкретному соціумі відповідає її природі та високому призначенню у світі. Серед таких аспектів, зокрема: свобода як можливість вільно діяти відповідно до власної волі; достатній життєвий рівень, який забезпечує гідне існування людини; можливість вибору в духовній та інтелектуальній сфері, можливість формування власного світогляду та духовного світу; аспект безпеки і захищеності людини від посягань та ін.

Право на повагу до людської гідності практично в усіх конституційних системах, зокрема і в нашій, є абсолютним, як і право на життя. А це означає, що держава не може встановлювати обмеження права на реалізацію людської гідності. На інші права – так, на них і було встановлено ці критерії обмеження законом. Зокрема, Конституційний Суд України відзначив, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, мати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього

© Станіслав Шевчук, 2018

Станіслав Шевчук

права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права. По суті, ядро кожного конституційного права – це людська гідність.

Що стосується обмежень – це критерії, які було сформульовано імпліцитно. Є й експліцитні обмеження, які фіксуються у тексті конституції. Це стосується саме тих законів, які вводять обмеження і втручаються у права людини. У цьому полягає основне навантаження конституційної скарги – оцінити закони, які обмежують права людини. Мається на увазі реалізація прав людини, що є сутнісним ядром права, без якого воно не може бути правом, і чи не атакують певні закони це ядро. Натомість людська гідність – це те, без чого людина не може бути людиною.

Ключові слова: людська гідність; право на повагу до людської гідності; конституційні цінності; права та свободи людини.

Людська гідність виступає певною універсальною правосуб'єктністю для людини бути носієм конституційних прав і свобод. Якщо немає людської гідності, то немає ефективної реалізації, взагалі немає конституційних прав і свобод, або ж вони є, однак залишаються номінальними і не мають жодного юридичного ефекту.

Сьогодні відповідно до вимог нового Закону України “Про Конституційний Суд України”¹ і реформи, започаткованої Президентом України і підтриманої Верховною Радою України, шлях до розгляду конституційних скарг відкрито. Це відбувається вперше в історії нашої держави, правової системи і Конституційного Суду України (далі – КСУ). На такий серйозний виклик ми відповідатимемо гідно й ефективно. Людина має бути захищена від держави, зокрема й від законів, які порушують її права.

У нашому випадку предметом конституційної скарги є закон, який приймається парламентом. Якби в людини не було гідності – не було б і прав, така ідея була б неприйнятною, бо парламент приймає закони, і тільки вони мають бути реалізованими. Наприклад, немає права на свободу слова, а є закон про свободу слова, і тільки він може бути застосований у суді. Проте оскільки в людини є гідність, це не тільки цінність, а й право на повагу до людської гідності. Це основа усіх прав.

Конституція України² визначає права людини і саме на відповідність їм ми маємо перевіряти закони. Порушення цих прав законами, іншими актами держави призводить до неконституційності, виявлення якої є завданням органу конституційного контролю. З цієї точки зору гідність завжди розглядалася винятковою частиною людської особистості, що характеризує людину як унікальну і самовизначену істоту. Можна сказати,

www.pravoua.com.ua

¹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 05.06.2018).

² Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.06.2018).

людина не перебуває під владою держави. Це означає, як мінімум, повагу до внутрішнього світу кожної особи, тобто індивіди (люди) не можуть розглядатися лише як об'єкти реалізації волі держави. І хоча держава завжди розглядала людину певним об'єктом здійснення своєї влади, але демократична конституційна держава ніколи не може так діяти, бо людина має права і людську гідність.

Метою дослідження є аналіз людської гідності в системі конституційних цінностей через призму історичних детермінант та сучасних політико-правових реалій.

Ідея людської гідності проходить через століття, починаючи ще зі Стародавнього Риму. Наприклад, Цицерон вірив, що всі людські індивіди мають "*dignitas*" (з давньоримської – те, що їм належить). Звичайно, людство складається з людей, а людям належить гідність. Ця ідея лежить в основі універсалістської концепції прав людини: всі люди рівні між собою.

Із викладеного випливає висновок, що людина не може бути об'єктом здійснення державної влади, оскільки вона – універсальна цінність. У Стародавньому Римі виникла ідея, пов'язана з людською гідністю, про персональний авторитет людини, персональну компетенцію людини, якщо можна так сказати. У Середньовіччі цю думку розвинув іспанський монах-езуїт Суарес. Персональний суверенітет людини базується на тому, що людина має права. Чому вона їх має? Бо у людини є людська гідність. Вона не зобов'язана державі ні своїм народженням, ні іншими речами. Отже, людина стоїть осторонь від держави і не є її об'єктом.

Однозначно, ідея розумності, раціональності походить із природного права. У цьому аспекті гідність пов'язана з концепцією автономії особистості. Т. Пейн одним із перших назвав природні права правами людини, і в такому вигляді вони увійшли в тексти сучасних конституцій. Його концепція про природну гідність людини лежить в основі сучасної доктрини прав людини.

На цьому підґрунті були створені логічно завершені доктрини Г. Гоббса, Дж. Локка, Г. Гроція, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, великих грецьких філософів щодо людської особистості, яка є самоцінною екзистенцією, мікрокосмом, на який усі повинні зважати. До того ж цінність людини обумовлена самим фактом її появи у цьому світі. Кожен повинен бачити і шанувати в одне одному особистість, влада має бачити в людині не тільки засіб, а й мету власного існування. Ці фундаментальні позиції у підсумку спричинили появу і стали основою конституцій як практичних документів, що мають на меті досягнення такої організації суспільства, за якої цінність кожної людини була б визнана і захищена.

Елементарне бачення того, що являють собою людина і людська гідність, майже не змінюється з часом, оскільки базові алгоритми цивілізованого людського життя є певною мірою постійними, змінюються лише його технологічні можливості. Як і багато століть тому, людина народжується і формується в суспільстві й відповідно до того, чому вона навчилася і чого мала можливість досягти, вона має цьому суспільству віддати. Водночас як активний суб'єкт, як творець, як продуцент того, що стає суспільним благом, вона має від суспільства й отримати, а отже, очікувати і вимагати, до того ж ці вимоги багатогранні – від гарантування її елементарного фізичного існування та його матеріального підґрунтя (власність) до свободи вибору в духовній сфері.

Це є практичним підтвердженням цінності людини не тільки для неї самої, а й для загалу і для системи влади, у якій вона перебуває. Відчуття власної самоцінності з одночасним очікуванням належного визнання цієї цінності всіма іншими суб'єктами, зокрема й суб'єктами влади, – це і є те, що можна назвати людською гідністю. Для справді достойного, гідного життя необхідні дві речі: самоповага, непримиренна з будь-якими приниженнями, і здатність тих, хто людину оточує, поважати її та, наскільки це можливо, уникати будь-якого її утиску або приниження.

І. Кант вважав особу ціннісним моральним центром, ядром, завдяки чому люди є рівними між собою. Ідеться не тільки про рівність між жінками і чоловіками, а про загальну ідею рівності. Філософ пов'язує рівність із гідністю.

Невипадково Конституція України у ст. 21 встановлює рівність у гідності та правах³. Це фундаментальні основи, які мають бути відображені у наших рішеннях у справах під час розгляду конституційних скарг. А таких справ уже понад 500, деякі з них проаналізовані суддями, принаймні маємо аналіз щодо соціальних прав. Справи про соціальні права все ж таки пов'язані з правом на людську гідність, бо людина не може бути об'єктом державної політики, якщо вона не має ні одягу, ні житла. Надзвичайно важливим є питання компетенції та експертизи: з якого моменту починається соціальна політика; наскільки вона має відповідати засадам людської гідності, а не тільки нормативним висновкам Міністерства фінансів України?

Факт закріплення у Конституції України права на повагу до людської гідності становить фундаментальні основи нашої правової системи.

Проста ідея, що влада держави повинна обмежуватися конституцією, може бути писаною або ж неписаною, але цей принцип необхідно захищати. В цьому аспекті КСУ є бастіоном, який охороняє людину від держави.

³ Конституція України (н 2).

Звучало багато закликів щодо ліквідації КСУ. Це мета політиків, оскільки тоді нікому буде вказати на порушення прав людини. Право на конституційну скаргу, яке віднедавна стало реальним та ефективним (над цим ще треба працювати, але механізм запущено), – це видатна подія.

КСУ активно долучається також до наукового обговорення питань конституційних цінностей і принципів. Зокрема, зважаючи на актуальність теми людської гідності та з нагоди 80-річчя з дня народження видатного українського вченого-правознавця, доктора юридичних наук, професора, першого Голови КСУ Л. Юзькова під егідою КСУ та Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України було проведено науково-практичний семінар на тему “Людська гідність як конституційна цінність”. У моїй доповіді на семінарі були викладені основні тези, які я пропоную широкому науковому загалу у цій статті. Основною ж ідеєю проведеного обговорення, яку я активно відстоюю і яка знайшла подальше втілення у рішеннях КСУ, є те, що людська гідність розглядається як основоположна конституційна цінність і саме вона покладена в основу всіх прав і свобод, які містяться в Конституції України і які покликаний захищати КСУ.

Сучасна модель розуміння “конституційної гідності” виникла після Другої світової війни. Конституція Німеччини, європейські конституції закріпили право на повагу до людської гідності, право на людську гідність. Закони, які приймає парламент, повинні відповідати цьому принципу.

Юридична людська гідність з’являється в міжнародних документах, у Загальній декларації прав людини (далі – Декларація)⁴, в усіх пактах Організації Об’єднаних Націй (далі – ООН) після Другої світової війни. Переживши цю жахливу трагедію, людство інтуїтивно, оскільки кожна людина є образом Бога і наділена своїм розумом, зрозуміло, що треба повернутися до фундаментальних засад людяності.

Коли ми ведемо розмову про людську гідність, необхідно звернути увагу на такі аспекти:

1. *Аспект людської свободи.* Щоб реалізувати свою унікальність і закладену природою (чи Богом) творчу функцію, людина повинна мати можливість вільно діяти, не зазнавати у цьому довільних та невинуватих обмежень, здійснювати самодіяльність тією мірою, якою вона не стане перепорою у такому самому вільному виборі іншої людини. Не можна говорити про гідне існування, якщо хтось постійно або навіть систематично змушений робити щось проти власної волі.

⁴ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 15.06.2018).

2. *Аспект достатнього життєвого рівня*, тобто реальна наявність тих матеріальних благ, саме у тому обсязі, які забезпечують гідний рівень існування людини. Можна скільки завгодно проголошувати людину вільною, формально дозволити їй вірити у те, у що вона хоче вірити, говорити те, що вона хоче говорити, тощо. Якщо людина не має соціального забезпечення з боку держави, необхідного для її фізичного існування, інші конституційні права стають номінальними.

3. *Аспект можливості вибору в духовній та інтелектуальній сфері*. “Я думаю, отже, я існую”, – сказав Р. Декарт, перетворивши цим висловом людину на центр усіх речей. Людина у наближенні до Бога здійснює пошук істини, проводить дослідження, формує власний світогляд та духовний світ, і саме це забезпечує людська гідність.

4. *Аспект безпеки, аспект захищеності людини від будь-яких посягань*. Аспект гарантування безпечного існування людини тісно пов'язаний з усіма зазначеними вище складовими гідності, оскільки безпечні умови існування людини є показником того, наскільки це існування реально є гідним.

Усі й, можливо, інші аспекти впливають на загальний висновок про те, що людська гідність – це інтегративна категорія, яка визначає, наскільки повсякденне існування людини в конкретному соціумі відповідає її природі та високому призначенню у цьому світі. Такий висновок повинен бути орієнтиром для того, як людська гідність має бути захищеною у правовому аспекті, насамперед на рівні конституції.

До таких висновків схиляють і фахові юридичні та філософські дослідження з означеної проблематики, що здійснюються у різних країнах. За висновками дослідників, людська гідність перебуває над державою і правом як невід'ємна від людської природи, хоча реалізується вона лише в межах суспільства. Відомий польський конституціоналіст М. Садовський зазначає, що кожна особа є людиною, отже, вона має право на людську гідність з усіма наслідками, оскільки людська гідність є первинною, природною, внутрішньою, невід'ємною⁵. Бельгійський учений Ф. Делпері, досліджуючи конституційний устрій Бельгії, дійшов висновку, що людська гідність є основою всіх політичних, соціальних і культурних прав людини. Він підкреслював, що право на недоторканність людської гідності дає поштовх до виникнення не тільки права на повагу до особистого життя, а й економічних і соціальних прав⁶. Справді, онтологічний підхід у філософському та правовому аспектах найкраще відтворює

⁵ Mirosław Sadowski, ‘Godność człowieka w doktrynie polskiego prawa konstytucyjnego’ <http://zdr.knu.ua/images/2017/02/21/Godnosc_czlowieka_w_doktrynie-Sadowski.pdf> accessed 28 May 2018.

⁶ F Delpere, ‘Prawo do godności ludzkiej w belgijskim porządku konstytucyjnym’ v Complak K (red), *Godność człowieka jako kategoria prawa* (Opracowania I materiały) (Centrum Handlu i Poligrafii 2001) 113.

складну категорію людської гідності через визначення комплексу прав і свобод людини. Відповідно, право на людську гідність не може бути порушено без порушення конкретного права чи свободи. Забезпечуючи конкретне право чи свободу людини, конституційна практика забезпечує гідність людини⁷.

На думку Л. Гаркіцькі, ст. 30 Конституції Республіки Польща вказує на природну та невідчужувану людську гідність, що є джерелом свобод і прав людини та громадянина⁸. Людська гідність є непорушною, її повага і захист є обов'язком публічної влади. Таким чином, принцип людської гідності – це не лише основа прав та основоположних свобод людини, а й одна з конституційних основ самої Польської держави.

Згідно з позицією Федерального Конституційного Суду Німеччини Основний Закон держави визнає основоположне значення категорії людської гідності, її захист не може бути жодним чином обмежений. На відміну від інших основних прав, які підлягають правовим застереженням про можливість втручання в них на основі закону, людська гідність є абсолютним правом⁹.

У Конституції Італійської Республіки про гідність говориться як про фундаментальну цінність, що розглядається у ст. 3 під призмою соціальної гідності, якою всі громадяни наділені однаково. Окрема стаття Конституції (ст. 41) присвячена людській гідності як конституційному праву.

Ідея про правову традицію використання людської гідності як однієї з базових гуманітарно-правових категорій утверджується після Другої світової війни, коли одним із основних питань для світової, а особливо європейської спільноти було визнання людини генеральною цінністю, яку потрібно захищати. Так, це поняття використано в Декларації, у ст. 1 якої зазначалося, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах. У статті 5 це положення конкретизувалося у спосіб, що заперечував найбільш кричущі способи посягання на людину та базові прояви людського буття: 'Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання'¹⁰.

Надалі зміст людської гідності та заборона посягання на неї розкривалися в інших міжнародно-правових актах глобального значення, зокрема, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, де

⁷ Gediminas Mesonis and Algirdas Taminskas, 'Human Dignity: Constitutional Reflexions' [2014] Constitutional justice in the new millennium: Almanac 111-125.

⁸ L Garkicki, *Polskie prawo konstytucyjne: Zarys wykładu* (Wolters Kluwer 2015) 432.

⁹ Ленер Моріс, 'Людська гідність у податковому праві, законодавстві з соціального забезпечення та з питань захисту особистих даних' в Шлоер Б (ред), *Людська гідність: що ми розуміємо під "гідністю", "людиною" та "людською гідністю": матеріали міжнародного науково-практичного семінару "Людська гідність у праві Німеччини, Польщі, України"* (В деле 2017) 35-71.

¹⁰ Загальна декларація прав людини (н 4).

вказувалося: ‘Нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поводженню чи покаранню. Зокрема, жодну особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим досліддам’ (ст. 7); ‘Всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і поважання гідності, властивої людській особі’ (ст. 10)¹¹, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, у преамбулі згадує ст. 5 Декларації та ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, які передбачають, що нікого не може бути піддано катуванню та жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню¹². Найбільш небезпечні форми посягання на людську гідність зазначені й у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), зокрема, у ст. 3 якої йдеться: ‘Жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання’¹³. Водночас реальна спрямованість низки цих актів з точки зору підтримки людської гідності є, очевидно, більш широкою, ніж тільки захист особи від катувань чи жорстокого поводження та покарань. У цьому контексті доречно згадати положення преамбули Статуту ООН, згідно з яким мета утворення цієї організації полягала, зокрема, у тому, щоб ‘утвердити віру в основні права людини, у гідність та цінність людської особистості, в рівноправ’я чоловіків і жінок та в рівність прав великих і малих націй’¹⁴. Абстрактне, об’єднуюче значення категорії “гідність людини” тут є цілком помітним.

У цьому контексті доречно зазначити, що Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) розглядає гідність людини як основоположне право, яке є основою інших прав і свобод, захищених Конвенцією, і вважає, що саме повага до людської гідності і свободи становить її суть. Прецедентне право ЄСПЛ дає змогу виокремити принцип недоторканності людської гідності, навіть якщо права можуть бути обмежені на законних підставах. Він також використовує це поняття для аналізу того, чи здійснюється обмеження індивідуальних прав на національному рівні в межах належної поваги до гідності людини, чи бере влада до уваги чинник людської гідності під час виконання своїх обов’язків.

¹¹ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 01.06.2018).

¹² Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 01.06.2018).

¹³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.06.2018).

¹⁴ Статут Організації Об’єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 01.06.2018).

Логічним продовженням міжнародно-правової практики захисту людини є тенденція забезпечення такого захисту на рівні конституцій окремих держав. Зрозуміло, що у світлі зазначених та інших основоположних актів міжнародного права людська гідність визначається, насамперед, як одна із засад функціонування національної конституції, як цінність, для захисту якої конституція створюється. Крім того, право на повагу до людської гідності може визначатись як конкретне конституційне право людини і громадянина. Саме таким чином категорія людської гідності презентована у Конституції України (статті 3, 21, 28). Загалом вивчення того, як ця категорія використовується в інших конституціях, показує, що таке використання залежить від багатьох факторів – від типу правової системи, що домінує в країні, до особливостей конституційного тексту та відповідної конституційно-правової чи філософсько-правової доктрини; суттєве значення при цьому має й те, як відповідні конституційні положення тлумачить національний конституційний суд. У багатьох випадках національні конституції та конституційні суди визнають інтегральне та основоположне значення людської гідності, а право на гідність вважають абсолютним та невід’ємним правом людини.

КСУ у мотивувальній частині рішення від 29 грудня 1999 р. № 11-рп/99 вказав на нерозривне поєднання права на людську гідність із невід’ємним правом кожної людини на життя, і що ці права як основні права людини зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини та громадянина й не можуть бути ні обмежені, ні скасовані¹⁵.

У рішенні КСУ від 23 травня 2018 р. № 5-р/2018 вказано:

<...> людську гідність необхідно трактувати як *право*, гарантоване статтею 28 Конституції України, і як *конституційну цінність*, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав (курсив наш. – С. Ш.)¹⁶.

Висновки. У 2014 р. в Україні відбулася Революція Гідності. Люди виступили проти політиків, які цю гідність постійно порушували. І це універсальна формула, що не залежить від особистостей: якщо політики брутально порушують гідність людини, то цьому має бути надана відповідь у межах конституції і правовими способами.

Право на повагу до людської гідності практично в усіх конституційних системах, зокрема і в нашій, є абсолютним, як і право на життя. А це

¹⁵ Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. № 11-рп/99. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99> (дата звернення: 01.06.2018).

¹⁶ Рішення Конституційного Суду України від 23 травня 2018 р. № 5-р/2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/uhvaleno-rishennya-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-no-5-r2018> (дата звернення: 01.06.2018).

означає, що держава не може встановлювати обмеження права на реалізацію людської гідності. На інші права – так, і ми встановили ці критерії обмеження законом.

Зокрема, КСУ зазначив:

<...> обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права¹⁷.

По суті, ядро кожного конституційного права – це людська гідність.

Що стосується обмежень – це критерії, які ми сформулювали імпліцитно. Є й експліцитні обмеження, які фіксуються в тексті конституції. Це стосується саме тих законів, які вводять обмеження і втручаються у права людини. У цьому полягає основне навантаження конституційної скарги – оцінити закони, які обмежують права людини. Мається на увазі реалізація прав людини, що є сутнісним ядром права. І чи не атакують певні закони це ядро права, те саме, без якого право не може бути правом. А людська гідність – це те, без чого людина не може бути людиною.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (accessed: 05.06.2018) (in Ukrainian).
2. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] vid 4 lystopada 1950 r. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (accessed: 15.05.2018) (in Ukrainian).
3. Konventsiia proty katuvan ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo takykh, shcho prynyzhuiut hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia [Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).

¹⁷ Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> (дата звернення: 28.05.2018).

4. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [The International Covenant on Civil and Political Rights] vid 16 hrudnia 1966 r. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (accessed: 15.05.2018) (in Ukrainian).
5. Pro Konstytutsiyni Sud Ukrainy [On the Constitutional Court of Ukraine]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 13 lypnia 2017 r. № 2136-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (accessed: 5.06.2018) (in Ukrainian).
6. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii [The Charter of the United Nations] vid 26 chervnia 1945 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).
7. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights] vid 10 hrudnia 1948 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (accessed: 15.06.2018) (in Ukrainian).

Cases

8. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] vid 29 hrudnia 1999 r. № 11-rp/99. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99> (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).
9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] vid 23 travnia 2018 r. № 5-r/2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/uhvaleno-rishennya-konstytutsiynogo-sudu-ukrayiny-no-5-r2018> (accessed: 01.06.2018) (in Ukrainian).
10. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] vid 1 chervnia 2016 r. № 2-rp/2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> (accessed: 28.05.2018) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

11. Delperee F, 'Prawo do godności ludzkiej w belgijskim porządku konstytucyjnym' v Complak K (red), *Godność człowieka jako kategoria prawa* (Opracowania I materiały) (Centrum Handlu i Poligrafii 2001) (in Polish).
12. Garkicki L, *Polskie prawo konstytucyjne: Zarys wykładu* (Wolters Kluwer 2015) (in Polish).

Journal articles

13. Gediminas Mesonis and Algirdas Taminskas, 'Human Dignity: Constitutional Reflexions' [2014] *Constitutional justice in the new millennium: Almanac 111* (in English).

Conference papers

14. Lener M, 'Liudska hidnist v Osnovnomu Zakoni Federatyvnoi Respubliki Nimechchyna' ['Human Dignity in the Basic Law of the Federal Republic of Germany'] v Shloer B (red), *Liudska hidnist: shcho my rozumiiemo pid "hidnistiu", "liudynoiu" ta "liudskoiu hidnistiu"?: materialy mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho seminaru "Liudska hidnist u pravi Nimechchyny, Polshchi ta Ukrainy"* [Human Dignity: what do we Mean by "Dignity", "Man" and "Human dignity"?: Materials of the International Scientific and Practical Seminar "Human Dignity in the Law of Germany, Poland and Ukraine"] (V dele 2017) (in Ukrainian).

Websites

15. Sadowski M, 'Godność człowieka w doktrynie polskiego prawa konstytucyjnego' <http://zdr.knu.ua/images/2017/02/21/Godnosc_czlowieka_w_doktrynie-Sadowski.pdf> accessed 28 May 2018 (in Polish).

Stanislav Shevchuk

HUMAN DIGNITY
IN THE SYSTEM OF CONSTITUTIONAL VALUES

ABSTRACT. Human dignity holds a high position in the system of constitutional values. Being the core of every constitutional right, it forms and translates the idea of a human being as a unique self-identified being who is not under the power of the State, and also forms respect for the inner world of a person, sets up his/her place in society and relations with the State. On its part, the right to respect for human dignity corresponds with the recognition of a person as the highest social value, thus making it impossible to interpret a human being instrumentally, merely as an object of the will of the State.

The purpose of the article is to analyze human dignity in the system of constitutional values through the prism of historical determinants and today's political and legal realities.

Based on results of the analysis, the author marks out the main aspects allowing to interpret human dignity as an integrative category which determines the extent to which a person's daily existence in a particular society is consistent with his/her nature and high predestination in the world. These aspects, inter alia, include: freedom as an opportunity to act freely according to one's own will; adequate standard of living ensuring decent existence; possibility to make a choice in spiritual and intellectual terms, possibility to form one's own worldview and spiritual world; and the aspect of human security and protection from encroachments, etc.

Basically, almost in all constitutional systems, including ours, the right to respect for human dignity is absolute, just like the right to life. This means that the State may not impose any restrictions on the right to implementation of human dignity. Such restrictions may apply to other rights, with regard to which the restriction criteria have been set up by law. In particular, the Constitutional Court of Ukraine noted that restrictions on the exercise of constitutional rights and freedoms may not be arbitrary and unfair, they should be established exclusively by the Constitution and laws of Ukraine, they should have a legitimate aim, be conditioned by the public need for achievement of this goal, be proportional and justified; in case of any restriction of a constitutional right or freedom, the legislator should introduce legal regulation which will make it possible to achieve the legitimate aim in the optimal manner with minimal interference in the exercise of such a right or freedom and which should not breach the essential content of this right. In fact, the core of every constitutional right is human dignity.

As for restrictions, these criteria have been formulated implicitly. There are also explicit restrictions which are recorded in the text of the Constitution. This refers to the laws which impose restrictions and interfere with human rights. This is the main burden of a constitutional complaint – to assess the laws which restrict human rights. Here we mean the implementation of human rights, this being the essential core of law without which it cannot be a right, and whether certain laws do not attack this core. Instead, human dignity is something without which a human cannot be a human.

KEYWORDS: human dignity; right to respect for human dignity; constitutional values; human rights and freedoms.